

Нижник С.В. Вклад Верхняцкой опытно-селекционной станции в развитие сельскохозяйственной науки и исследовательского дела в первой половине XX века

На основе историко-научного анализа отражены основные достижения Верхняцкой опытно-селекционной станции (ныне Черкасская государственная сельскохозяйственная опытная станция ННЦ «Институт земледелия НААН Украины») в первой половине XX века. Одной из важнейших задач которой было получение устойчивых высоких урожаев сельскохозяйственных культур региона. Укрепление материально-технической базы и увеличения научных сотрудников позволило улучшить специализацию селекционной работы, научных исследований, связанных с созданием новых сортов сельскохозяйственных культур.

Ключевые слова: селекция растений, семеноводство сельскохозяйственных растений, сорта растений, исследовательская станция, аграрная наука.

Nyzhnyk S.V. The contribution of Verhnyatska Experimental Breeding station in the development of agricultural science and research activities in the first half of the 20th century

Basing on historical and scientific analysis the author describes the main achievements of Verhnyatska Breeding station (now Cherkasy State Agricultural station of the NSC "Agricultural Institute NAAS of Ukraine") in the first half of the 20th century. One of the important tasks of the station was to obtain stable and heavy crops in the region. The development of the material and technical base, the enhancement of the scientific staff gave the opportunity to improve the specialization of the breeding work, scientific research relating to the creation of new varieties of agricultural crops.

Key words: plant breeding, seed growing, plant varieties, experimental station, agricultural science.

УДК 34.341.342
Пилипчук О.О.

ВНЕСОК ЧЕЗАРЕ ЛОМБРОЗО У РОЗВИТОК КРИМІНОЛОГІЇ

Стаття присвячена основним віхам життя та діяльності італійського вченого Чезаре Ломброзо (1835-1909), який увійшов в історію юридичної науки як засновник кримінальної антропології. Він вперше сформулював теорію про те, що головним об'єктом дослідження має бути злочинець, а сам злочин без вивчення особи винного є просто бездоказовим фактом. Визначив фізіологічні та психологічні ознаки окремого типу «людина злочинна». Вчений був переконаний, що фізіологічні особливості людини і її здатність скоювати злочини можна поєднати за принципом «причина-наслідок».

Ключові слова: Ч. Ломброзо, юридична наука, кримінологія, злочин, кримінальна антропологія.

Наука кримінологія з'явилася ще в античні часи в роботах філософів – Платона, Арістотеля та інших вчених. Окремі питання також досліджувались і в працях вчених епохи Відродження – М. Лютера, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, Ж-Ж. Руссо. За останні століття було висунуто безліч теорій, ідей та припущень, які у загальній сукупності поділились на три основні напрями: класичний, антропологічний та соціальний.

Представники класичного напрямку (Ч. Беккарія, І. Бентам, Р. Говард, Л. Фейербах) дуже швидко спростували теологічне розуміння злочинності як прояву сатанинського впливу на людину і довели, що злочин – це, в першу чер-

гу, результат свідомого вибору людини, яка має повну свободу волі. Вони наголошували, що вибір між добром і злом людина робить свідомо на підставі власного характеру, виховання і суспільного впливу, виходячи із власного світосприйняття і особистого розвитку. Вони були переконані, що покарання має своє важливе значення для суспільства і покликане застерігати людей від скоєння інших злочинів. Але ідеї класиків мали один великий недолік – в їх роботах мало досліджувалася особа злочинця [1].

Даний об'єкт дослідження став фундаментом для розвитку *антропологічної*⁴ школи кримінального права, основоположниками якої стали Ф. Галль, Ч. Ломброзо та інші. Основні ідеї даного напрямку зводились до прямого взаємозв'язку злочину і біологічної природи людини. Кримінальні антропологи стверджували, що злочинцями народжуються, що це особи зі своїми специфічними анатомічними, фізіологічними і психологічними властивостями [2].

Майже одночасно із біологічним напрямом з'явилась в кримінології *соціологічна школа*, засновником якої став бельгійський вчений Ч. Кетле. Основні його погляди базувались на тому висновку, що злочинність – це, в першу чергу, продукт суспільства. Кримінальні соціологи визначили низку криміногенних факторів, поділених на групи. Так, до географічних факторів відносяться середовище, клімат, пори року; до індивідуальних – стать, вік, раса; до соціальних – безробіття, рівень цін, забезпеченість житлом, війни, економічні кризи, вживання алкоголю, урбанізація, індустріалізація, змагання в досягненні комфорту, незадовільність існуючою системою дозвілля, масова фрустрація⁵, етнопсихологічна несумісність людей та інше [3]. Як бачимо, у кожній із цих шкіл є положення, які не змогли розвинутися і не були достатньо науково доведені, але є й такі, які отримали широкий розвиток і з часом трансформувались в наукові напрями досліджень, які є актуальними і в наш час.

Офіційно наука кримінологія була сформована наприкінці XIX ст. після того, як у світ вийшла наукова праця італійського вченого Рафаеле Гарофало «Кримінологія», а сам термін «кримінологія»⁶ було введено за кілька років до цього, у 1879 р. французьким антропологом Полем Топінардом [4].

На сьогоднішній день в кримінології виділяється чотири основні напрями досліджень: злочинність, особа злочинця, причини і умови злочину і шляхи його попередження [5].

У даній статті ми розглянемо етапи становлення антропологічної школи кримінального права в особі італійського вченого, засновника антропологічної кримінології Ч. Ломброзо, який вперше висловив думку, що найголовнішим об'єктом дослідження кримінології має виступати сам злочинець, а не злочин

⁴ *Антропологія* – сукупність наук, які займаються вивченням людини, її походження, розвитку, існування в природному і культурному середовищах.

⁵ *Фрустрація* (марне очікування, омана) – негативний психічний стан людини, висловлений у специфічній поведінці, викликаний неможливістю задоволення тих чи інших потреб, невідповідність бажань і можливостей. Проявляється у дезорганізації свідомості та діяльності в стані безнадійності, втрати перспективи.

⁶ *Кримінологія* – наука про злочинця, злочин і способи боротьби з ним.

як діяння. Ідеї Ч. Ломброзо були досить популярними у другій половині XIX ст., тому не дивно, що у науковій спадщині членів Київського юридичного товариства ми зустрічаємо низку наукових праць, присвячених саме вивченню природи особи злочинця.

Всесвітньо відомий лікар, антрополог, психолог і психіатр Чезаре Ломброзо (1835–1909) народився 6 листопада 1835 р. в багатій єврейській сім'ї у Вероні, яка на той час входила до складу Австрійської імперії. Завдяки статку своєї сім'ї він зміг отримати прекрасну освіту в університетах Падуї, Відня, Парижу. Згодом став професором судової медицини і суспільної гігієни в Туринському університеті [6].

Ч. Ломброзо, став засновником великої наукової школи, виплекав плеяду вчених-кримінологів, які продовжили його справу вивчення особи злочинця. Дослідження Ч. Ломброзо будувались, в першу чергу, на положеннях науки френології⁷, яка виникла на початку XIX ст. і користувалась величезною популярністю у першій половині XIX ст.

Засновником френології був австрійський лікар Франц Йозеф Галль, який стверджував, що мозок є органом свідомості, складається з 27 областей, кожна з яких функціонує незалежно від інших, розмір мозку залежить від розвитку його окремих областей, чим активнішою є окрема частина мозку, тим більший є її розмір, розмір кожної області мозку можна визначити шляхом обстеження зовнішньої поверхні черепа, після чого можна визначити і передбачити фізіологічні особливості і психологічні схильності людини. Зокрема він наголошував, що саме за зовнішніми фізіологічними властивостями черепа людини можна визначати її схильність до злочину [7].

Френологія отримала широке поширення і сформувала свою наукову школу. На початку 20-х років XIX ст. френологи активно намагались встановити зв'язок між анатомічними особливостями організму і явищами злочинності. Все більше уваги зверталось на особу злочинця, що підточувало основи всієї діючої системи правосуддя, побудованої на принципах класичної школи, яка на перший план висувала інститут покарання.

Незважаючи на те, що френологія тривалий час займала і цікавила розуми суспільства, із розвитком нейрофізіології її положення було визнано хибними, а сама вона була зарахована до переліку псевдонаук [8].

Звичайно, ґрунт для досліджень Ч. Ломброзо був достатньо підготовлений, щоб отримати певний успіх у науковому співтоваристві. Одні його твердження отримали подальший розвиток, інші було визнано квазінауковими. Але, не дивлячись на це, його внесок у розвиток науки кримінології і досі вважається безцінним. Його теорії формували цілі напрями і рухи, створювали величезні науково-літературні пласти у сфері науки кримінального права.

«Фанатик думки й слова, що захоплювався однією ідеєю до забуття всього іншого, невтомний збирач фактів і спостережень, організатор досліджень і

⁷ Френологія – наука про зв'язок психіки людини і будови поверхні його тіла.

активний учасник наукових з'їздів, засновник журналів, завжди рухливий, подорожуючий і друкуючий свої роботи на різних мовах, – Ломброзо був природнім вождем і главою цілої секти вчених – проповідників нової віри і нової науки» [9, С. 459].

Наукові праці Ч. Ломброзо є досить багаточисельними. Але найголовнішими і найважливішими для суспільства стали: «Злочинна людина» [10], «Жінка, як злочинниця і повія» [11], «Політична злочинність» [12], «Анархісти» [13], «Геніальність і божевільня» [14], «Любов у божевільних: для лікарів і юристів» [15].

Наукова праця «Злочинна людина» стала першим і, як виявилось у майбутньому, найвагомішим результатом його наукових досліджень, і спричинила величезний резонанс у світі науки кримінального права, витримала п'ять перевидань і була перекладена на більшість європейських мов. У ній, досліджуючи етіологію⁸ злочину, замість юридичних конструкцій і аналізу правових норм вчений звертається до вивчення самого злочинця, його цікавить злочинна людина. Він зазначає, що сам по собі злочин ще нічого не говорить, не пояснює і не доводить, не може бути ґрунтом для будь-яких карних заходів. Значення злочину визначається повністю тим, хто його скоїв, хто є винуватцем і безпосередньо злочинцем.

«Вивчайте особистість злочинця – вивчайте не абстрактно, не в тиші кабінету, не за книжками і теоріями, а в самому житті: в тюрмах і лікарнях, у відділках поліції, в нічліжних будинках, серед злочинних організацій і груп, в колі бродяг і повій, алкоголиків і душевнохворих, в обстановці їх життя, в умовах їх матеріального існування. Тоді ви зрозумієте, що злочин – це не випадкове явище і не продукт «злої волі», а цілком природний і покаранням не стримуваний акт. Злочинець – істота особлива, яка відрізняється від інших людей. Це своєрідний антропологічний тип, який спонукається до злочину в силу природних властивостей і особливостей своєї організації. Тому і злочин в людському суспільстві є таким самим природним і неминучим, як в усьому органічному світі» [16].

Вчений підкреслював, що злочинність супроводжує людину на всіх етапах її розвитку, а також проявляється і в природному оточенні. Злочини скоюються і в тваринному, і в рослинному світі. Що вже говорити про людину, як вищу форму життя на Землі.

На перших етапах свого існування, в первісний час, злочин взагалі був для людей нормою. В якості доказу Ч. Ломброзо наводить безліч прикладів із життя диких племен, розглядає міфологічні історії. Цікавою є думка вченого про те, що за своєю поведінкою діти відповідають первісному людському типу, і в них можна частково спостерігати ті ж явища, які є характерними для нижчих шаблів людської культури. Таким чином, багаторічні спостереження за рослинами, тваринами, дикунами і дітьми дали підставу Ч. Ломброзо зробити висновок, що злочин – це явище цілком природне, яке своїм корінням сягає глибини віків і тому міцно вросло в основи психо-фізичної організації людини [17].

⁸ Етіологія – виникнення, походження, причини.

У більшості наукових праць Ч. Ломброзо центральною фігурою дослідження є вид «злочинець природжений», якого вчений визначає як нащадка первісної людини з дикою хижацькою поведінкою. Він був впевнений, що ця поведінка могла передаватись спадково через століття і проявлятися в людині з цілком культурного суспільства, що через півстоліття було доведено генетикою.

«Злочинець природжений» Ч. Ломброзо – це цілком сформований антропологічний тип, який скоює злочини через те, що є порочним за своєю суттю. Його дії – це цілком природні прояви його порочного організму. Вчений вважав, що цей тип можна взнати, якщо вивчити його патологічну анатомію, антропологію, біологію, психологію, тобто визначити особливі властивості його скелету, черепа, мозку, серця, печінки, інших органів тіла, обличчя, його пульсу, температури тіла, інтелекту, а також вивчити його звички, хвороби, мову, літературу, релігію, звичаї та пороки, мистецтво і ремесла.

Так, за своє життя вчений піддав дослідженню 26 804 суб'єкти людей та тварин, і вивів основні фізіологічні властивості злочинців. З часом наука довела, що злочинця не можна визначити за фізіологічними ознаками, а от дослідження психологічних властивостей, визначених вченим, безсумнівно, є корисними і для сучасної науки.

Ч. Ломброзо зазначав, що природжені злочинці мають послаблену чутливість, яка обумовлюється їх байдужістю до чужого і власного життя, низький рівень моральності, але високу сприйнятливості до вражень, збуджуючих пристрасті, що не дає їм можливості усвідомлювати свої злочинні дії. Звідси відсутність здорового прагнення до життя, часті самогубства, мстивість, пихатість, хвастливість, схильність до алкоголізму, азартних ігор і чуттєвих насолод. Разом з тим, зазначав вчений, рецидиви злочину свідчать про невинність. Рівень інтелекту в них є нижче середнього рівня, тому вони компенсують цей недолік хитрістю і спритністю [18].

Проводячи паралель між дикою первісною людиною і сучасним злочинцем, вчений наголошував, в першу чергу, на атавістичному⁹ походженні явищ злочинності у сучасному суспільстві. Але крім того він зазначав, що злочинець – це людина хвора, яка має ознаки людини з психічними ознаками або епілепсією. На його думку, генеза злочинця насправді є явищем фізичного і психічного виродження як наслідок хворобливої спадковості, яка, постійно прогресуючи від покоління до покоління, призводить в остаточному варіанті до безпліддя [19]. Як бачимо, вчений прагнув знайти логічний взаємозв'язок «причина-наслідок» і створити на цій основі теорію. На сьогодні таке твердження, звичайно, не є науково-обґрунтованим, але важливість наукового доробку Ч. Ломброзо в тому і полягає, що він не боявся помилок, і сам того ще не розуміючи давав життя науковим напрямкам там, де, власне, і не шукав істини.

За підрахунками Ч. Ломброзо вроджених злочинців у суспільстві було всього близько 40%. Решта були злочинцями з набутими ознаками. Серед них злочин-

⁹ *Атавізм* – поява у нащадка ознак, властивих його віддаленим пращурам, але відсутніх у близьких родичів (зазвичай виродження, потворність).

ці за пристрастю, злочинці схиблені (алкоголіки, істерики та ін.) та злочинці випадкові. Але, за спостереженнями вченого, на ці категорії злочинців величезне значення накладало суспільство. Це говорило про те, що навіть природжений злочинець при найкращих умовах існування справжнього лиця свого не покаже і потрапить до категорії прихованих злочинців і може навіть ніколи злочину, у своєму житті не вчинити. Натомість людина, яка не має ознак вродженого злочинця, під дією неблагоприємних соціальних умов може скоїти злочин, не притаманний їй за природою або злочин, здійснений у стані афекту [20].

Як відомо на сьогодні, теорія про вродженого злочинця не отримала свого достатнього наукового обґрунтування. Стосовно характеристики злочинця і його дій у Кримінальному кодексі України ми зустрічаємо тільки такі поняття: врахування особи винного (п.3 ч.1 Ст. 65 ККУ), обставини, які пом'якшують (Ст. 66 ККУ) або обтяжують (Ст.67 ККУ) покарання, умисне тяжке тілесне ушкодження (Ст.123 ККУ) або умисне вбивство (Ст.116 ККУ) у стані сильного душевного хвилювання (фізіологічного афекту) [21].

Фізіологічний афект у сучасному кримінальному праві визначається як раптовий емоційний процес, викликаний поведінкою потерпілого, що протікає швидко і бурхливо, та особа має здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними. Фізіологічний афект не стає медичною підставою для неосудності, оскільки не є видом хворобливого стану психіки. Фізіологічний афект відрізняється від патологічного афекту, який є тимчасовим розладом психіки, визначається за допомогою проведення медичної експертизи і стає підставою для визнання особи неосудною [22].

Крім того, вчений зазначав, що на особистість злочинця великий вплив мають умови проживання, серед яких клімат, пора року, рівень розвитку цивілізації. І в якості прикладу називав Київ. Зокрема він зазначав, що завдяки жаркому клімату у Києві немає великої потреби ні в паливі, ні в одязі, ні в їжі. Тому і жителі в таких умовах є схильними до бездіяльності, а це, в свою чергу, сприяє *«м'якому споглядальному настрою і перебільшованому обоженню, тобто релігійному і деспотичному фанатизму, і разом з цим викликає ексцеси розпусти, які чередуються з крайньою суєвірністю, навіподобі того, як самий звірячий абсолютизм змінюється самою неприборкуваною монархією»* [9, С. 466]. Як бачимо, непохитне прагнення вченого обов'язково бачити у всьому логічну низку подій і наслідків, приводило його до геть нерозважливих і безглузвих висновків. Але доля правди в його умовиводах, якщо уважно вдуматись, без сумніву є.

Подальші дослідження Ч. Ломброзо привели його до висновку, що кожна цивілізація має свої злочини. Загалом усіх їх він поділяв на дві загальні групи: злочинність атавістична і злочинність еволютивна. Перша звертається до актів дикого насилля (вбивства, зґвалтування та ін.), яка притаманна нижчим соціальним класам населення, друга є продуктом культури суспільства і розвитку цивілізації (хитрощі, обман), і є характерною для вищих соціальних класів.

Не менш важливими для сучасності є твердження Ч. Ломброзо у галузі психології мас. Так, за результатами його досліджень, існує велика різниця між по-

няттям «революція» і «бунт» або «анархія». Він зазначав, що революція – це процес природного розвитку, переворот, який здійснюється повільно, поступово, обов'язково за присутності владних особистостей і за конкретних історичних умов. Бунти ж, на його думку, це патологічні, неприродні явища. І роблять їх особи хворі, природжені злочинці, до яких приєднуються імпульсивні особистості, які не стримують себе у своїх бажаннях [23].

Він негативно ставився до існуючої в країні карної системи і тюремного ув'язнення. І був переконаний, що тюрма лише розбещує, дає можливість злочинцям контактувати один з одним, після чого вони ще більше готові для скоєння злочинів і створення злочинних угруповань.

Була у Ч. Ломброзо і своя власна теорія ідеальної карної системи. Для неї характерною була особлива жорстокість і безкомпромісність. Зокрема він вважав, що злочинність потрібно розглядати, як соціальне зло, а покарання – як засіб соціального захисту. Для того, щоб цей захист «працював», необхідно спростити судові порядки і посилити репресію в сенсі забезпечення суспільства від небезпечних для нього осіб. Він був переконаний, що потрібно знищити суди присяжних, спростити формальності судового процесу, скоротити можливості оскарження вироку і помилування обвинувачених, і взагалі вважав, що якщо людина потрапила на лаву підсудних, то вже апріорі є винною, тому сам процес має бути орієнтований не на захист підсудного, а навпаки на його обвинувачення. Адже природжений злочинець, на думку вченого, вже є суспільно-небезпечним. Тому його потрібно одразу ізолювати від суспільства, а не чекати, поки він скоїть якийсь важкий злочин.

За визначенням суду, в діяльності якого приймали б участь антропологі і лікарі, вчений пропонував природжених злочинців ізолювати в спеціальні колонії без визначеного терміну під нагляд судового персоналу до того часу, поки не буде встановлено, що цей злочинець більш не є небезпечний для суспільства. У тому випадку, якщо природженого злочинця не можна було б виправити, його потрібно було стратити [24].

«Тільки помилкова гуманність примушує нас забути про страждання жертви злочину і про інтереси всього суспільства і відкидати таку доцільну міру, як повне знищення такої шкідливої і жахливої тварини, якою іноді є природжений злочинець, гірший за первісного дикуна» [9, С.468].

У 80–90 роках ХІХ ст. теорії Ч. Ломброзо були дуже поширеними в Європі. З одного боку вони спричинили чисельні наукові дослідження антрополого-позитивної школи кримінального права. А з другого піддавались різкій критиці з боку інших провідних вчених. Так, одні вчені називали його світовим генієм і чудом ХІХ ст., інші ж категорично відкидали його наукові результати. Так, теорія природженого злочинця загалом не була прийнята світовим науковим співтовариством і не витримала критики [25]. Це був саме той приклад в історії науки, коли наукове суспільство у відношенні однієї теорії ділиться на дві протилежні сили, між якими відбувається сильне протистояння. Зазвичай, у науці завжди торжествує істина, адже природний розвиток науки із часом підтверджує лише вірні теорії. В даному випадку проти даної теорії Ломброзо висло-

вилися усі конгреси кримінальної антропології 80-х і 90-х рр. XIX ст., які спеціально займались дослідженням вчення про природного злочинця. І Римський (1885), і Паризький (1889), і Брюссельський (1892) конгреси висловились різко негативно і більшість вчених були проти даної теорії. А на останньому із перелічених конгресів «відбувалось не що інше, як урочисте поховання Ломброзівської злочинної людини з усіма її атрибутами». На Брюссельському конгресі було оголошено повне заперечення злочинного типу і природженого злочинця, і взагалі єдиногосно було визнано наукову нікчемність Ломброзівської доктрини. Крім того, саме поняття і значення кримінальної антропології для суспільства не заперечувалось [26].

Як відомо, кримінальна антропологія, як наука, не витримала перевірки часом. Але результати діяльності цього наукового напрямку, в окремих аспектах, дали багато цінного матеріалу для вивчення особливостей злочинного світу, а також розширили соціологічний напрям вивчення злочинності.

В сучасному світі результати наукової спадщини Ч. Ломброзо втілені в положеннях клінічної кримінології, в створенні детектора брехні, в теорії злочинного потенціалу, пов'язаної із особливостями фізичної конституції людини, в концепції розумової відсталості, яка базувалась на спадковості психічних хвороб злочинців.

На сьогодні клінічна кримінологія так і не знайшла фізіологічних ознак організму людини, які б прямо вказували на неї як на злочинця. Будова тіла, ендокринні розлади звичайно впливають на характер і психічні реакції людини, але все одно така нездорова поведінка не є визначальною. Пошуки гена злочинності не увінчались успіхом, але існуючі знання про механізм спадковості вже відкривають перед вченими майбутнього можливість ранньої діагностики маньяків, здатних на особливо важкі злочини, або просто осіб, здатних на суспільно небезпечні діяння.

Основна проблема Ч. Ломброзо полягала в тому, що він зробив свою теорію різко окресленою. Прагнучи до створення ідеального суспільства і ідеальної системи покарання, він віднісся до людини як до тварини, як до бездушного предмету, поставив себе над суспільством, вважаючи, що може вершити долі. Він посягнув на природні основи суспільства, поділяючи людей на якісних і не якісних.

Злочинність, на жаль, завжди була притаманна людському середовищу із перших етапів його існування і до сьогодні є його невід'ємним атрибутом. А наука визнає лише природні істини. Усе, що побудоване штучним шляхом, наприклад, ідеальна держава чи ідеальна судова система, із часом не знаходить своєї підтримки у суспільстві. Адже прагнучи у своїх теоріях до ідеалу потрібно завжди пам'ятати, що суспільство у своїй природі не ідеальне, і ніколи таким не буде. І люди не ідеальні, тому і злочинність буде, на жаль, існувати завжди.

Теорія злочинної людини Ч. Ломброзо була бездоказовою і не мала зворотної дії. Можна було класифікувати злочинців за антропологічними ознаками, але це не означало, що людина з такими ж характеристиками обов'язково буде злочинцем. Це і було саме слабке місце даної теорії вченого. Він так і не знайшов ме-

ханізму «причини-наслідку» антропологічних характеристик злочинності людини і самого злочину. З іншого боку його наукові дослідження стосовно соціальних і психологічних аспектів появи і життєдіяльності злочинця отримали свій міцний науковий ґрунт і з часом були активно і широко розвинуті у роботах інших вчених. На сьогодні ніхто не заперечить, що суспільство формує особистість, і багато злочинців є породженням самої соціальної системи, в якій вони виростили.

Загалом, наукові заслуги Ч. Ломброзо для сучасності полягають в тому, що розробляючи свої гіпотези, нерідко помилкові, він вперше змусив науковий світ звернути увагу на особу злочинця, зробити його об'єктом наукових досліджень і визнати, що злочин, без вивчення особи злочинця, є лише бездоказовий факт, на якому не можна побудувати судовий процес і винести обвинувальний вирок суду.

Джерела та література

1. Устинов В. Очерки по истории отечественной криминологии / В. Устинов. – Москва, 2000. – 258 с.
2. Шестаков Д.А. К вопросу об истории криминологии / Д.Ф. Шестаков // Вестник ЛГУ. – 1991. – № 2. – С. 74–81.
3. Тимофеев А.Г. Уголовная социология [Электронный ресурс] / А.Г. Тимофеев // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 86 т. – Санкт-Петербург, 1890–1907. – Режим доступа: <http://www.vehi.net/brokgauz/> – Дата звернення: 21.02.2017. – Назва з екрану.
4. Случевский В. Гарофало Рафаэлле [Электронный ресурс] // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 86 т. – Санкт-Петербург, 1890–1907. – Режим доступа: <http://www.vehi.net/brokgauz/> – Дата звернення: 21.02.2017. – Назва з екрану.
5. Шестаков Д.А. Криминология. – СПб: «Юридический центр Пресс», 2006. – 561 с.
6. Штереншис М. Чезаре Ломброзо. – Герцлия: Исрадон, 2010. – 144 с.
7. Каннабих Ю.В. Исторические пути френологических идей и личная судьба их творца // Клиническая медицина. – М., 1929. – Т. 7. – № 2. – с. 65–76.
8. Кэррол Р.Т. Френология / Р.Т. Кэррол // Энциклопедия заблуждений: собрание невероятных фактов, удивительных открытий и опасных поверий. – Москва: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 672 с.
9. Демченко Г.В. Ч. Ломброзо и его значение для науки уголовного права / Г.В. Демченко // Труды Киевского юридического общества. – Киев, 1912. – С.453–471.
10. Ломброзо Ч. Преступный человек / Ч. Ломброзо. – Москва : Эксмо; МИ-ДГАРД, 2005. – 876 с.
11. Ломброзо Ч. Женщина преступница и проститутка. – Ставрополь: Изд-во Торбы, 1991. – 223 с.

12. Ломброзо Ч. Политическая преступность и революция по отношению к праву, уголовной антропологии и государственной науке. В 2 ч. / Ч. Ломброзо, Р. Ляски / Ч. Ломброзо. – Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2003 (Акад. тип. Наука РАН). – 472 с.
13. Ломброзо Ч. Анархисты: Кримин.-психол. и социол. Очерк / Ч. Ломброзо. – Лейпциг; Санкт-Петербург: «Мысль», 1907. – 138 с.
14. Ломброзо Ч. Гениальность и помешательство / Ч. Ломброзо. – Москва : РИПОЛ классик, 2009. – 397 с.
15. Ломброзо Ч. Любовь у помешанных: для врачей и юристов / Ч. Ломброзо. – Одесса: тип. «Одес. новости», 1889. – 41 с.
16. Ломброзо Ч. Человек преступный / Ч. Ломброзо. – Режим доступа: <http://www.universalinternetlibrary.ru/book/6558/ogl.shtml>
17. Закревский И.П. Об учениях уголовно-антропологической школы: критический очерк / И.П. Закревский. – Харьков: тип. Адольфа Дарре, 1893. – 233 с.
18. Щербак А.Е. Преступный человек (врожденный преступник – нравственно-помешанный – эпилептик) по Lombroso / А.Е. Щербак. – Санкт-Петербург: типо-лит. П. И. Шмидта, 1889. – 52 с.
19. Люблинский П. Опыт изложения основных начал этиологии преступления. Ч. 1. Чезаре Ломброзо и уголовная антропология / Л. Люблинский, Б. Гомберг // Журнал уголовного права и процесса, издаваемый при Русской группе Международного союза криминалистов. – Санкт-Петербург, 1911– 1912. – № 1. – С. 261–263.
20. Марголин А.Д. Роль и значение Ломброзо в эволюции понятий о преступлении и наказании / А.Д. Марголин. – Киев: Типогр. С.Г. Слюсаревского, 1910. – 20 с.
21. Кримінальний кодекс України. – Режим доступа: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> – Дата звернення: 21.02.2017. – Назва з екрану.
22. Коментар до статті 116. Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання. – Режим доступа: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/114.php> – Дата звернення: 21.02.2017. – Назва з екрану.
23. Шейнис Л. Теория Тарда и Ломброзо о преступлениях анархистов / Л. Шейнис // Вестник права. – 1899. – № 10 (Декабрь). – С. 312–323.
24. Щербак А.Е. Преступный человек [врожденный преступник – нравственно-помешанный – эпилептик] по Lombroso / А.Е. Щербак. – Санкт-Петербург: типо-лит. П.И. Шмидта, 1889. – 52 с.
25. Вульферт А. К. Оценка доктрины Ломброзо после его смерти главнейшими представителями позитивной школы уголовного права в Италии / А. К. Вульферт // Юридические записки (Ярославль), 1911. – № 2. – С. 1–26.
26. Зернов Д.Н. Критический очерк анатомических оснований криминальной теории Ломброзо: Речь, произнес. в торжеств. собр. Имп. Моск. ун-та 12 янв. 1896 г. заслуж. орд. проф. мед. фак. Д. Зерновым. – Москва: Унив. тип., 1896. – 55 с.

Пилипчук О.О. Вклад Чезаре Ломброзо в розвиток кримінології

Стаття присвячена основним віхам життя та діяльності італійського вченого Чезаре Ломброзо (1835-1909), який увійшов в історію юридичної науки як засновник кримінальної антропології. Він вперше сформулював теорію про те, що головним об'єктом дослідження має бути злочинець, а сам злочин без вивчення особи винного є просто бездоказовим фактом. Визначив фізіологічні та психологічні ознаки окремого типу «людина злочинна». Вчений був переконаний, що фізіологічні особливості людини і її здатність скоювати злочини можна поєднати за принципом «причина-наслідок».

Ключові слова: Ч. Ломброзо, юридична наука, кримінологія, злочин, кримінальна антропологія.

Pylypchuk O.O. Contribution of Cesare Lombroso in the development of criminology

The article is devoted to milestones of life and work of the Italian scientist Cesare Lombroso (1835-1909), who went down in history as the founder of legal science of criminal anthropology. He first formulated the theory that the main object of study should be criminal and the crime without considering the identity of the perpetrator is simply unfounded facts. He determined physiological and psychological features of a particular type of «criminal person.» He was convinced that the physiological features of person and his ability to commit crimes can be combined on the principle of «cause-consequence».

Keywords: C. Lombroso, legal science, criminology, crime, criminal anthropology.

УДК 579.2(091)(477)

Руда С.П.

**СТАНОВЛЕННЯ МІКРОБІОЛОГІЇ ЯК НАУКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ
(ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ СМЕРТІ І. І. МЕЧНИКОВА)**

Стаття присвячена ролі І. І. Мечникова у зародженні та розвитку мікробіологічної науки. Показано важливе значення у розгортанні цього процесу міжнародних наукових шкіл кінця XIX – початку XX ст.

Ключові слова: мікробіологія, наукова школа, міжнародні взаємозв'язки, інституціалізація.

XIX ст. відзначилося бурхливим розвитком у світовому просторі базових природничих наук – фізики, хімії, біології, геології – який супроводжувався їх диференціацією з утворенням спеціалізованих дисциплін, що виникали на межі суміжних наук, використовуючи їхні методи [1]. Яскравих зіркою в цьому сузір'ї нових наукових напрямів спалахнула мікробіологія, з приводу чого французький історик науки Поль Таннері зазначив: «Перед лицем бактеріологічних відкриттів історія інших природничих наук за останні десятиріччя XIX ст. здається досить блідою» [2, с. 235]. Те, що впродовж недовгого історичного періоду (60-80 рр. XIX ст.) виникла принципова нова наука, зі своєю методологією та специфічними експериментальними методами, яка відразу знайшла застосування в медицині, промисловості та сільському господарстві, можна пояснити результатом творчої співдружності трьох міжнародних наукових шкіл – Луї Пастера, Роберта Коха та Іллі Мечникова.